

Türkiye ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kurumunun Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Karşılaştırılması*

Merve ÇEÇİ**

Özet

Hukuki uyuşmazlıkların çözümünde yargı dışında başvurulacak çözüm yöntemleri genel olarak alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri olarak anılmakta olup, çalışma konumuzu teşkil eden arabuluculuk da bu yöntemlerden biridir. Çalışmamızda Türkiye ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde (KMC) Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kurumunun Avrupa Birliği (AB) politikaları bağlamında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Türkiye ile coğrafi ve kültürel olarak yakınlık arz eden ve son zamanlarda AB politikalarını takip ederek arabuluculuk uygulamasını hayata geçiren KMC daha önce karşılaştırmalı bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu ülkelerin ikisi de arabuluculuğa ilişkin hukuki düzenlemelerinde Avrupa Birliği'nden etkilenebilirlikle birlikte, mevzuatları arasında bazı farklar söz konusudur. Avrupa Birliği ile uyum sürecinde ve Birlik mevzuatı dikkate alınarak hazırlanmış arabuluculuk mevzuatına sahip bu iki ülkenin hukuk uyuşmazlıklarında mevzuatı ve uygulamaları çalışmamızda karşılaştırmalı olarak incelenecek; iki ülke arasında benzerlikler ve farklılıklar ile uygulamadaki olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konulacaktır.

* Bu makale TÜBİTAK 2209-A projesi kapsamında desteklenmektedir.

** Stajyer Avukat, Medeniyet Üniversitesi Özel Hukuk Yüksek Lisans öğrencisi. mervececiinfo@gmail.com. ORCID:0009-0006-8810-1704.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, Avrupa Birliği Arabuluculuk Politikaları.

Abstract

The methods of resolution used outside the judiciary in resolving legal disputes are generally referred to as alternative dispute resolution methods, and mediation, which constitutes our subject of study, is one of these methods. Our study aims to compare the Mediation Institution in Legal Disputes in Türkiye and the Republic of North Macedonia (RNM) in the context of European Union (EU) policies. The Republic of North Macedonia, which is geographically and culturally close to Türkiye and has recently implemented mediation practices by following European Union policies, has not been the subject of a comparative study before in terms of mediation. Although both of these countries are influenced by the European Union in their legal regulations regarding mediation, there are some differences between their legislation. In our study, the legislation and practices of these two countries, which are in the process of harmonization with the European Union, will be examined comparatively in legal disputes; the similarities and differences between the two countries and the positive and negative aspects of the practice will be revealed.

Keywords: Mediation in the Republic of Türkiye, Mediation in the Republic of North Macedonia, Mediation in Legal Disputes, European Union Mediation Policies.

Extended Summary

Mediation, as an alternative dispute resolution method, enables disputes to be resolved more quickly, more efficiently and less costly than litigation. Mediation is one of the alternative dispute resolution methods. In our study, the Mediation Institution in Legal Disputes in Türkiye and the Republic of North Macedonia (RNM) was compared in the context of European Union (EU) policies. According to our research, both countries adopted EU regulations on mediation and tried to transfer them to their domestic laws. Although the countries are influenced by the European Union, there are some differences in their legislation.

In our study, firstly the development of the mediation institution in the EU was investigated, then the legal regulations of Türkiye and North Macedonia were included. Namely, although mediation is referred to as a new dispute resolution method in modern legal practice, it is a very old method dating back to ancient times. It is known that in medieval Europe, the popes served as mediators in disputes that occurred in society in addition to their religious duties. A similar practice was also seen in the Ottoman Empire. The practice of mediation, which began to become widespread in the USA in the late 1800s, became law in 1980. These developments have had significant impacts on the European continent, especially since the early 2000s.

In Türkiye, the first legal regulation was introduced in 2012 with the Law on Mediation in Civil Disputes No. 6325 (*6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu*) and the Regulation on the Law on Mediation in Civil Disputes No. 28540 (*28540 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği*) was put into effect in 2013. These regulations took into consideration international regulations such as the UNCITRAL Model Law, the EU Directive and the Green Paper.

The first law legally regulating the mediation institution in the Republic of North Macedonia came into force in 2006 (*60/2006 Закон за медијација*). Also, RNM follows EU policies and has approached European dispute resolution standards by starting to follow CEPEJ's Mediation Development Toolkit dated 2018 and numbered 2008/52/EC on Mediation in Civil and Commercial Disputes. This Law underwent some amendments in 2013, then was amended again in 2021 and entered into force on January 4, 2022 (*08-5475/1, Закон За Медијација*).

In 2015, RNM first introduced the requirement of mediation in commercial cases. In Türkiye, for the first time in 2017, litigation-conditional mediation was regulated in labor disputes. Despite this, the institution of mediation has begun to be adopted more quickly in Türkiye, and studies have been carried out to implement litigation-based mediation in different areas. In RNM, after commercial disputes, efforts are being made on consumer disputes. The biggest reason for the rapid adoption of mediation in commercial disputes in RNM is the country's surroundings with EU member states and the commercial relations between these countries. Indeed,

despite the fact that both countries are geographically close to each other and have adopted EU policies, they have adopted different procedures in mediation.

On the other hand, although in both countries it is required to attend training, receive a certificate and successfully complete the exam in order to become a mediator, there are differences in the content of the exam, the duration and methods of the training.

Another fundamental difference regarding the conditions for becoming a mediator is that, while people from other professional groups, including lawyers, can become mediators in RNM, in Türkiye, the mediator must be a law school graduate and have at least five years of experience in the profession.

Field studies were conducted both in KMC and in Türkiye. Interviews were held with mediators, lawyers and academicians regarding mediation practice and legal regulations. The results obtained from field studies in both countries are relatively similar. Namely, the participants of both countries argued that the public should be more aware of mediation.

Giriş

Arabuluculuk, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak, yargulamaya nazaran uyuşmazlıkların daha hızlı, daha verimli ve daha az maliyetli bir şekilde çözülmesini sağlamaktadır.¹ Çatışma çözümünde yaygın bir yöntem olan arabuluculukta uyuşmazlığın tarafları menfaat ve ihtiyaçlarına göre kendi uyuşmazlıklarının kaderini kendileri tayin etmektedir.² Genel anlamı ile arabuluculuk, uyuşmazlık taraflarının tarafsız bir üçüncü kişinin yardımı ile iletişim sağlayarak, uyuşmazlık konularını müzakere ettikleri bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir.

Arabulucu, bu süreçte tarafları bir araya getirerek iletişim tekniklerinden yararlanmaksuretiyle daha kolay bir şekilde iletişim kurmalarını sağlamaktadır.

-
- 1 Andon Majhosev, Sanja Živkova, Angela Misheva, and Darko Majhosev, "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia," *Journal of Process Management – New Technologies*, International 2, no. 4 (2014): 3, s.119.
 - 2 Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu and Ahter Yakacak, "Arabuluculukta İletişim," ed. Zeynep Esra Abay Çelik, Ankara: Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, (2023), s.155.

Zira arabuluculuğun merkezinde iletişim yer alır.³ Arabulucu, çatışmaları çözüme sürecinde başarılı olabilmek için etkili iletişim becerilerine sahip olmalı, insan psikolojisini iyi anlamalı, kendi duygularını kontrol edebilmeli ve bu yetkinlikleriyle taraflarda güven duygusu oluşturabilmelidir.⁴ Ancak, etkili iletişim becerisi kendiliğinden her zaman var olan bir yetenek değildir, öğrenilebilir ve geliştirilebilir.⁵ İletişim becerisi kadar aktif dinleme de arabuluculukta önemlidir. Nitekim arabuluculuk sürecinin başlangıç aşamalarında, tarafların kendi düşünce ve duygularını doğal bir şekilde ifade etmelerine olanak tanımak, diğer bir ifadeyle “içini dökme” fırsatı sunmak, taraflar üzerinde olumlu bir etki yaratabilir.⁶ Ayrıca arabulucu uyuşmazlık yaşayan tarafların tüm hikayesini dinlemelidir.⁷ Bu amaçla arabulucu, uyuşmazlık taraflarının düşüncelerini açıkça dile getirmeye ve temel sorunlarını ifade etmeye yönlendirecek bir yaklaşım benimsemelidir.⁸

Arabulucu müzakerelerde çeşitli stratejilerden de yararlanabilir. Bu stratejiler, uyuşmazlığın konusunu belirlemek amacıyla taraflarla ayrı ayrı ön toplantılar düzenlemek, tarafların ilişkilerinin yeniden tesisine yardımcı olmak ve müzakerelerde ilerleme kaydedilmediği takdirde görüşmeleri sona erdirmeye talebinde bulunmak olabilir.⁹ Arabuluculukta ortak toplantılar ise güvenli, hızlı ve diğer iletişim tekniklerinden daha verimli bir iletişim biçimidir.¹⁰

Modern hukuk uygulamasında arabuluculuk yeni bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak anılmakla birlikte tarihi eski çağlara kadar uzanan oldukça eski bir yöntemdir. Orta Çağ Avrupa'sında papaların dini görevlerinin yanı sıra toplumda meydana gelen uyuşmazlıklarda arabulucu olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Benzer bir uygulama Osmanlı devletinde de görülmüştür. Kadı yardımcısı olan muhızlılar da taraflar arasında çıkan

3 Ali Yeşilirmak, Elif Kısmet Kekeç ve Ali Bulur, ed., Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, 3. Baskı (Ankara: Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2021), s.56.

4 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.56.

5 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, “Arabuluculukta İletişim,” s. 159.

6 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, “Arabuluculukta İletişim,” s.162.

7 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, “Arabuluculukta İletişim,” s.162.

8 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, “Arabuluculukta İletişim,” s.162.

9 J.M., Hiltrop “Mediator Behavior and the Settlement of Collective Bargaining Disputes in Britain,” *Journal of Social Issues* 41, no. 2 (1985): 19-34. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1985.tb00856.x.tb00856.x.s.19>.

10 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, “Arabuluculukta İletişim,” s.172.

uyuşmazlıklarda arabulucu olarak görev yapmışlardır. Her ne kadar eski dönemlerde çeşitli toplumlarda arabuluculuk uygulamalarını görmek mümkün olsa da modern hukuk sistemlerine yansımaları nispeten geç olmuştur.

Amerika’da 1800’lü yılların sonları itibariyle yaygınlaşmaya başlayan arabuluculuk uygulaması 1980 yılında kanunlaşmıştır. Bu gelişmelerin özellikle 2000’li yılların başı itibariyle Avrupa Kıtası’nda da önemli etkileri olduğu görülmektedir. 1999 yılında AB, demokratik istikrarın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler kapsamında, hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk kurumunun tesisi için Strasbourg’da “Uyuşmazlık Çözümünün Alternatif Yolları Hakkında Çok Taraflı Seminer”i (*The Multilateral Seminar on Alternative Means of Dispute Resolution*) düzenlemiştir. Seminer’de Uzmanlar Komitesi’nin üzerinde çalıştığı konulardan biri de *Alternative Dispute Resolution (ADR)* “Alternatif Uyuşmazlık Çözümü” yolları olmuştur. AB aynı zamanda 2002 yılında Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitabı hazırlamıştır. Avrupa Parlamentosu da ADR’nin önemini ve işlevselliği ile sağlayacağı faydalarına vurgu yaparak Yeşil Kitabı desteklemiştir.

Türkiye’de 2012 yılında kabul edilen 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ile ilk yasal düzenleme getirilmiş, 2013 yılında 28540 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği yürürlüğe konmuştur. Belirtmek gerekir ki, bu düzenlemelerde UNICTRAL Model Kanunu, AB Direktifi ve Yeşil Kitap gibi uluslararası düzenlemeler dikkate alınmıştır. 2013-2017 yılları arasında bu düzenlemelere dayalı olarak ihtiyari arabuluculuk uygulamaları yürütülmüştür. 2017 yılında İş Mahkemeleri Kanunu kabul edilerek, iş hukuku uyuşmazlıklarında dava şartı arabuluculuk uygulaması başlamış, ardından özel hukukun çeşitli alanlarında dava şartı arabuluculuk uygulanmaya başlanmıştır.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde arabuluculuk kurumunu yasal olarak düzenleyen ilk kanun 2006’da yürürlüğe girmiştir (*60/2006 Закон за медијација*). Bu Kanun 2013 yılında bazı değişikliklere uğramış (*188/2013 Закон за изменување и дополнување на Законот за медијација*), 2021 yılında tekrar değişikliğe uğramış (*294/2021 Закон за медијација*)¹¹ ve 4 Ocak

11 *Zakon za medijacija* 294 (27.12.2021). <https://ldbis.pravda.gov.mk/PregledNaZakon.aspx?id=58403>.

2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. KMC, Medeni ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğa İlişkin 2008/52/EC sayılı ve 2018 tarihli CEPEJ'in Arabuluculuk Geliştirme Araç Seti (*Mediation Development Toolkit*)¹² takip etmeye başlamasıyla beraber Avrupa uyuşmazlık çözüm yolları standartlarına yaklaşmıştır. “*Mediation Development Toolkit*”, dinamik bir yapıya sahip olup, arabuluculuğun uygulanması ve üye ülkelerin yerel koşullara göre özelleştirilmesini hedeflemektedir.¹³ Ayrıca, “*Mediation Development Toolkit*” üye devletler ve arabuluculuk uygulamalarını yakından takip eden devletlerin özel ihtiyaçları ve koşullarına uygun olarak uygulayabilecekleri bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.¹⁴ “*Mediation Development Toolkit*”, CEPEJ kılavuzlarının doğru şekilde uygulanmasını sağlamak için gerekli yöntemleri, stratejileri ve yönergeleri sunmaya çalışmıştır.

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2008/52/EC Sayılı Yönergesi'nin KMC mevzuatına aktarılmasındaki ana neden, KMC'nin etrafında AB ülkelerinin bulunması ve AB ülkeleri ile uyum sürecinde olan KMC arasında pek çok ticari ve hukuki uyuşmazlığın ortaya çıkma ihtimalidir. AB arabuluculuk politikalarının iç hukuk sistemine dahil edilmesine yönelik yapılan çalışmalar üyelik sürecinin bir parçasıdır.

Aşağıda gerek Türkiye gerekse Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki tarihi gelişim, mevcut mevzuat ve uygulamalar kapsamlı bir şekilde ele alınmaya çalışılarak karşılaştırmada bulunulacaktır.

I. Arabuluculuk Kurumunun Gelişimi

I.A. Avrupa Birliği'ndeki Gelişim

Arabuluculuk, eski çağlardan beri kullanılan bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Modern anlamda arabuluculuk ilk önce 70'li yıllarda ABD'de uygulanmaya başlamış ardından farklı ülkelerin gündemlerinde yer almıştır.¹⁵ 1976 yılında yapılan Roscoe Pound Konferansı, arabuluculuk

12 CEPEJ. *Mediation Development Toolkit: Ensuring Implementation of the CEPEJ Guidelines*. Avrupa Konseyi, (2021) <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>.

13 CEPEJ, “*Mediation Development Toolkit*”, s.3.

14 CEPEJ. “*Mediation Development Toolkit*”, s.3.

15 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, s.27.

yönteminin miladı olarak kabul edilmektedir.¹⁶ Pound Konferansı sonucunda ABA (*American Bar Assosiation*), 1976'da Küçük Uyuşmazlıkların Çözümü Özel Komitesi'ni (*Committee on Resolution of Minor Disputes*) kurmuştur. Söz konusu Komite 1993 yılında Amerikan Barolar Birliği Uyuşmazlık Çözümü Bölümü'ne (*Section of Dispute Resolution*) dönüşmüştür.¹⁷ Söz konusu konferans sonrasında mahkemelerin sadece yargılamayı yapan bir yer olarak değil, aynı zamanda en iyi çözüm yolunu yönetecek çözüm merkezi olmasına karar verilmiştir.

Avrupa Kıtasında alternatif uyuşmazlık yöntemlerine ilişkin yapılan çalışmalar doğrultusunda arabuluculuk 1977'de "Hukukun Alternatif Biçimleri ve Hukuka Alternatifler" konulu sosyoloji toplantısında Almanya'da ilk girişimlerde bulunulmuştur. 9 Kasım 1999 - 1 Aralık 1999 tarihleri arasında AB, demokratik istikrarın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler kapsamında, hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk kurumunun tesisi için Strasbourg'da "Uyuşmazlık Çözümünün Alternatif Yolları Hakkında Çok Taraflı Seminer" (*The Multilateral Seminar on Alternative Means of Dispute Resolution*) düzenlemiştir. Seminer'de *Alternative Dispute Resolution* (ADR) usulleriyle ilgili bazı konuların, özellikle tanımların, tarafsız üçüncü kişilerin niteliklerinin, bu konuda bir anlaşmanın gerekliliğinin, hukuk kültürlerinin Avrupa Yargısal İşbirliği Komitesi'nce, adaletin etkinliğinin artırılması için alınacak tedbirler hakkında yasal bir rehber hazırlanması amacıyla görevlendirilen Uzmanlar Komitesi'nin üzerinde çalıştığı konulardan biri de "Alternatif Uyuşmazlık Çözümü" olmuştur.¹⁸

AB, aynı zamanda 2002 yılında Medeni Hukukta ve Ticaret Hukukunda Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Üzerine Yeşil Kitabı hazırlamıştır. Avrupa Parlamentosu, ADR'nin önemini ve işlevselliği ile sağlayacağı faydalarına vurgu yaparak Yeşil Kitabı desteklemiştir. Parlamento, Avrupa Komisyonu'na, özenli bir yaklaşım benimseyerek yasal düzenlemeleri gereken hassasiyeti göstererek hazırlamasını, ülkelerin kendi iç yasal

16 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı. s.27.

17 J. B. Garvey and C. B. Craver, *Alternative Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Collaborative Law, and Arbitration*, Carolina Academic Press, 2021, s.28.

18 Mustafa Özbek, "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması," Haziran 2008, e.t. 03 Nisan 2024, <http://www.arabulucu.com/dunyada-arabuluculuk/avrupa-da-arabuluculukun-ilkeleri-ve-uygulanmasi>. s.205.

düzenlemelerini yapma hakkının korumasını ve arabuluculuk kurumunun esnekliği ve özerk yapısına zarar vermekten kaçınmasını tavsiye etmiştir.¹⁹ Avrupa Birliği bazında arabuluculuğa ilişkin etik kurallar da oluşturulmuştur. Etik kurallara ilişkin çalışma 2004 yılının Eylül ayında tamamlanmıştır.²⁰ Benimsenmesi zorunlu olmayan bu kurallar arabuluculuğun niteliği gereği önem arz etmekte olup, diğer ülkeler tarafından da kabul görülmüştür.

2008 yılında ise adalete erişimi kolaylaştırmak amacıyla Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönlerine İlişkin 21 Mayıs 2008 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (2008/52/EC) kabul edilmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin, medeni ve ticari uyuşmazlıklardaki Yönergesi, "arabuluculuk" terimini, bir uyuşmazlığın iki veya daha fazla tarafının, uyuşmazlığın çözümüne ilişkin bir anlaşmaya ulaşmalarına yardımcı olmak amacıyla bir üçüncü tarafça desteklediği her türlü süreç olarak tanımlamaktadır.²¹ Temel kaynak niteliğinde olan bir diğer iki çalışma ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Konusunda Rec (2002) 10 Sayılı Tavsiye Kararı ve Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu'nun (CEPEJ) Aile ve Hukuk Arabuluculuğuna ilişkin Tavsiye Kararı'nın daha iyi uygulanmasına yönelik kabul ettiği Rehber İlkeler'dir (CEPEJ (2007) 14). Görüldüğü gibi AB, bu konuda temel prensiplerin ortaya konulması ve arabuluculuk uygulamalarının yaygınlaştırılması için çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

AB'nin 2008/52 EC sayılı Arabuluculuk Direktifi gereğince ülkeler 21 Mayıs 2011 yılına kadar direktif hükümlerini iç hukuklarına aktarmaları zorunluydu.²² Avrupa genelinde şimdiye kadar özgürlük, güvenlik ve adalet oturtma politikasıyla hareket etmeye çalışmış ve Avrupa Birliği'nin temel amaçlarından biri de, kişilerin adalete daha kolay erişimini (*access to justice*) sağlamak olmuştur.²³ AB geliştirmiş ve geliştirmekte olduğu düzenlemeleri konumuz açısından değerlendirdiğimizde; ele aldığımız iki ülke açısından bazı benzerlikler ve farklılıklar bulunduğu anlaşılmaktadır.

19 Özbek, "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması.", s.205.

20 Özbek, "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması.", s.206.

21 Vesna Stefanovska, "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia" International Journal of Humanities and Social Science 5/8 (2015), s.166.

22 Özbek, "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması.", s.184.

23 Özbek, "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması.", s.184.

I.B. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Tarihi Gelişimi

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasından ve 1991 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsız, egemen bir devlet olarak kurulmasından sonra, kendi yasalarını oluşturmak ve özellikle yargıda reformlar yapmak için önemli adımlar atılmıştır.²⁴ Makedonya Cumhuriyeti'nin (12 Haziran 2018'de ülkenin adının "Kuzey Makedonya" olarak değiştirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı ve isim değişikliği 12 Şubat 2019'da yürürlüğe girdi) bağımsızlığının üzerinden on yıl geçtikten sonra, arabuluculuğun gelişimi için bir yol haritası hazırlama konusunda ilk adımlar atılmıştır.²⁵ KMC arabuluculuğu modern bir meslek biçimi olarak benimsemekte ve bu uygulamayı AB ülkelerinde olduğu gibi yargı dışı bir süreç olarak görmektedir.²⁶

2004 yılında, Makedonya Cumhuriyeti'nde Uluslararası Finans Kurumu (IFC) tarafından bir ADR (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü) - Arabuluculuk projesi hayata geçirilmiştir.²⁷ Bu proje ile hukuk sistemine arabuluculuğu dahil etmek için bir yasal çerçeve oluşturulmuştur.²⁸ Ayrıca, arabuluculuğun avantajlarını tanıtan birçok toplantı düzenlenmiştir.²⁹ Nisan 2005 yılında IFC (International Finance Corporation) ve Adalet Bakanlığı ile Makedonya'da etkili ve şeffaf bir arabuluculuk sistemi geliştirmek üzere aralarındaki işbirliğinin temellerini atan bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.³⁰

2006 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri doğrultusunda, hukuki düzenlemelere ilişkin önemli değişiklikler getirilmiştir.³¹ IFC ve Adalet Bakanlığı projesiyle bağlantılı olarak bu alandaki önemli düzenlemelerden biri Arabuluculuk Yasası olmuştur.³² Diğer kanunlardan farklı olarak, bu

24 Stefanovska, "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia" s. 167.

25 Stefanovska, "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia" s. 167.

26 Ljupco Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," УДК: 347.919.1 (497.7), s.146.

27 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

28 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

29 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

30 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

31 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

32 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

yasanın kendine özgü ve önemli yenilikleri bulunmaktadır. Aslında, Arabuluculuk Kanunu, medeni uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yöntemini teşvik eden ilk adım olarak kabul edilmektedir.³³

Arabuluculuk kurumunu yasal olarak düzenleyen ilk kanun (07-1941/1 Закон за медијација)³⁴ 2006'da yürürlüğe girmiştir.³⁵ Kanun, 2013 yılında revize edilmiştir (07-5137/1 Закон за изменување и дополнување на Законот за медијација)³⁶. İlerleyen yıllarda Yeni Arabuluculuk Kanunu (07-5137/1 Закон за изменување и дополнување на Законот за медијација), arabuluculuk kurumunun iyileştirilmesi, kamuoyunun arabuluculuğa olan güveninin artması ve ticari ve medeni konularda arabuluculuğun AB'nin ilgili direktifine uygun hale getirilmesi amacıyla Aralık 2013'te kabul edilmiştir.³⁷ 07-5137/1 sayılı Kanunun yanı sıra, arabuluculuk, Aile Hukuku (153/2014, Закон За Семејството)³⁸, Tüketici Koruma Kanunu (41/2020, Закон за заштита на потрошувачи)³⁹, İş Uyuşmazlıklarının Barışçıl Çözümü Hakkında Kanun (Закон за мирно решавање на работни спорови)⁴⁰ vb. gibi özel kanunlarda da düzenlenmiştir.⁴¹ 07-5137/1 sayılı

33 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија," s.167.

34 "60/2006 Resmi Gazete. 07-1941/1 Закон за медијација (Makedonya Cumhuriyeti Arabuluculuk Kanunu 2006)," 2006, erişim adresi: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/A46C43859AF3824F9A6535F298A9A206.pdf>; <https://ldbis.pravda.gov.mk/PregledNaZakon.aspx?id=11258>.

35 Majhosev vd., "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia," s.121.

36 188/2013 Resmi Gazete. 07-5137/1 Закон за изменување и дополнување на Законот за медијација. 2013. Erişim adresi: <https://ldbis.pravda.gov.mk/PregledNaZakon.aspx?id=30435>.

37 Kimo Cavdar, Jasmina Dimitrieva, and Zoran Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia," *AICEI Proceedings*, 2015, vol. 10, no. 1, 219, <https://doi.org/10.5281/zenodo.4553545>.

38 153/2014 Закон За Семејството (Aile Kanunu), Resmi Gazete, Sayı 153/2014. Erişim adresi <https://www.slvesnik.com.mk/issues/3907f46bf2924d1ba2b71d4685a5080f.pdf>

39 Закон за заштита на потрошувачи (Tüketici Koruma Kanunu), бр. 41/2020, Службен Весник (Resmi Gazete) Erişim adresi: <https://www.slvesnik.com.mk/besplatno-pristap-do-izdaniya.nspx> ; <https://www.pravda.gov.mk/>

40 Закон за мирно решавање на работните спорови („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2007, 27/2014, 102/2014 и 30/2016). Erişim adresi: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/trud_2017/pravilnici/16,11-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%80.pdf

41 Majhosev vd., "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia," s.119.

güncellenmiş 2013 Kanununda arabuluculara ilişkin sınav koşulları, eğitim programları, arabuluculuk ruhsatı ve Arabulucular Odasının kurulmasına dair yeni düzenlemelere yer verilmiştir.⁴² Söz konusu Kanun gözden geçirilerek 2021 yılında tekrar değişikliğe uğramıştır (08-5475/1, Закон За Медијација).⁴³ 07-5137/1 sayılı güncellenmiş 2013 Kanununun değiştirilmesinin ana nedeni, Adalet Sektörü Reform Stratejisi 2017-2022'nin, stratejik hedeflerinden biri arabuluculuğa ilişkin reformları yeniden gözden geçirmek ve iyileştirmektir.⁴⁴

Arabuluculuk Kanunu'nun kabulü ve değiştirilmesinde, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 21 Mayıs 2008 tarihli 2008/52/EC sayılı, Medeni ve Ticari uyuşmazlıklarda arabuluculuk Direktifi dikkate alınmıştır.⁴⁵ Arabuluculuk Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, Medeni Usul Kanunu'nda da çeşitli değişikliklere yol açmıştır.⁴⁶ Arabuluculuğun hukuki çerçevesinin ayrılmaz bir parçası da Medeni Usul Kanunu'dur (79/2019 sayılı Закон за граѓанска постапка)⁴⁷. Bu Kanuna göre davaya konu uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olması halinde mahkeme, ön inceleme duruşması ile birlikte uyuşmazlığın arabuluculuk yoluyla çözülebileceğine ilişkin yazılı bir bildirim taraflara tebliğ etmekle yükümlüdür. Tarafların, uyuşmazlığın arabuluculuk yöntemleri ile çözülmesine karar vermeleri durumunda mahkeme, yargılamanın durdurulması yönünde karar verir. Davacı davayı açmadan önce de, davalıya sulh teklifinde bulunabilir (Закон за граѓанска постапка т.310).

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin, 2008/52/EC sayılı Yönergesi, "arabuluculuk" terimini bir uyuşmazlığın iki veya daha fazla tarafının, uyuşmazlığın çözümüne ilişkin bir anlaşmaya ulaşmalarına yardımcı olmak amacıyla bir üçüncü tarafça desteklendiği her türlü süreç olarak tanımlamaktadır.⁴⁸

42 Elizabeta Spiroska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework" *International Slavic University*"G. R. Derzhavin" Sveti Nikole-Bitola, 347.965.42:340.13(497.7). s. 227,228.

43 294/2021 Resmi Gazete. 08-5475/1, Закон За Медијација Erişim Adresi: <https://ldbis.pravda.gov.mk/PregledNaZakon.aspx?id=58403>

44 "The Path of Mediation in The Republic of North Macedonia". Skopje, (2022), s.4.

45 Majhosev vd., "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia", s.121.

46 Majhosev vd., "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia", s.121.

47 Makedonya Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Sayı. 79/2005; 110/2008; 83/2009; 116/2010 ve 7.11.

48 Stefanovska, "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia" s. 166.

08-5475/1 sayılı Arabuluculuk Kanunu'na göre (2021 güncel Arabuluculuk Kanunu) arabulucu, bu Kanuna ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Arabulucular Odası'nın düzenlemelerine uygun olarak arabuluculuk lisansına sahip olan ve arabuluculuk ilkelerine uygun olarak arabuluculuğu yürüten gerçek kişidir (08-5475/1, m.2). Adı geçen düzenlemeye göre, arabulucu olmak için hukukçu olma şartı aranmaz; örneğin, makine mühendisi, mimar, gazeteci ve yüksek öğrenim görmüş diğer kişiler de arabulucu olabilir. Böylece arabuluculuğu teşvik etmek amacıyla kapsamlı bir düzenleme yapılmış ve sadece hukukçular değil, diğer meslek gruplarından kişilerin de arabuluculuk sınavını başarılı bir şekilde geçmeleri halinde arabulucu olmalarına imkân tanınmıştır. Önemli olan, arabulucu olma yeteneğine sahip olmaktır. Arabulucunun reddi halleri de düzenlenmiştir. Şöyle ki, arabulucunun uyuşmazlığa konu taraflardan biriyle kişisel, ailevi veya iş ilişkisi içerisinde bulunması ya da tarafsızlığına şüphe düşüren başka bir durumun ortaya çıkması halinde göreve devam etmesi mümkün değildir (08-5475/1, m.22).

KMC'de arabuluculuk sadece avukatlar tarafından icra edilmediğinden dolayı bir mesleki sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim arabuluculuk çoğu meslek grubu için sadece ek bir iş olarak görülmekte ve bu nedenle arabuluculuğun gelişimi sağlanamamaktadır.⁴⁹ Bu durum çoğu arabulucunun arabuluculuğu yalnızca ek bir faaliyet olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁰ Buna rağmen avukatlar, Arabulucular Odası'nda önemli bir kitle oluşturmakta ve Avukatlık Kanunu'nun hükümlerine göre faaliyet göstermektedir. Diğer arabulucular ise arabuluculuk kurumunu genellikle ek bir meslek olarak görmekte ve bu nedenle uygulamada "pasif rol" sergilemektedirler.⁵¹ Avukatlar ise vekili olmadıkları kişilerin anlaşmazlıklarında arabulucu olmaya hazır olmalarına rağmen kendi müvekkillerine arabuluculuğu önermemektedir. Oysa avukatların arabuluculuğu mesleklerine yönelik bir "tehdit" olarak değil, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü için etkin bir mekanizma olarak görmeleri gerekmektedir.⁵²

49 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија", s.146.

50 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија", s.146.

51 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија", s.151.

52 Stefanovska, "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia", s. 171.

1.C. Türkiye Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk Kurumunun Gelişimi

Arabuluculuk, tahkim ve benzer diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri gibi adalete erişim araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Adalete erişimin temelleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2, 5, 9, 10, 36, 141/4. maddeleri ve HMK'nın 77. maddesinde yer almaktadır.⁵³

Türkiye'de hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde arabuluculuk çalışmaları son on yılda ivme kazanmıştır. 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun (HUAK) kabul edilmesi ile 2012 yılında arabuluculuk yasal düzenlemeye kavuşmuştur.⁵⁴ 2013 yılında arabuluculuk yöntemleri ile hukuki uyuşmazlıkların çözülmesi konusunda uygulanacak usul ve esaslara ilişkin 6325 sayılı Kanunun yürürlüğe girmiştir.⁵⁵ HUAK, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği (HUAKY) çerçevesinde uygulama ve usul esasları bakımından şekillenmiştir.⁵⁶

Türkiye'de arabuluculuk faaliyetlerini geliştirmek adına AB ile birlikte projeler hayata geçirilmiştir. Aralık 2014 – Eylül 2017 tarihleri arasında Avrupa Konseyi tarafından yürütülen bir proje kapsamında, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) ilkeleriyle uyumlu arabuluculuk eğitim programlarının ve eğitim kapasitesinin geliştirilerek yetkili kurumlarda kullanılması ve ülke çapında yaygınlaştırılması sağlanmıştır.

HUAK dışında, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) m.137/1, m.140/2-3 ve m.320/2 maddelerinde hâkimin, tarafları sulhe ve arabuluculuğa yönlendireceği ifade edilmiştir.⁵⁷ HMK ile yazılı yargılama usulü ve basit yargılama usulünde layihalar teatisinden sonra *ön inceleme* aşaması kabul görülmüştür. Ön inceleme aşamasının en önemli sonuçlarından birisi de HUAK m. 35 hükmü ile HMK m.137, 140 ve 320

53 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.28.

54 Bozkurt Gümrükçüoğlu ve Yakacak, "Arabuluculukta İletişim," s.157.

55 Orhan Gazi Sarıdağ, "Bireysel İş Hukukunda Arabuluculuktan Kaynaklanan Bazı Sorunlar", *DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı. 2 (2022): 1095, <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1182544>. s.1095.

56 Sarıdağ, "Bireysel İş Hukukunda Arabuluculuktan Kaynaklanan Bazı Sorunlar", s.1095.

57 Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammed Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, 12. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024, s.637;643.

hükümlerine, “ *tarafları sulhe ibaresinden sonra gelmek üzere*”, “*veya arabuluculuğa*” ibaresi eklenmesidir. Böylece mahkemenin ön inceleme aşamasında yapması gereken usuli işlemler gereğince, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda onları sulhe veya arabuluculuğa teşvik etmesi ve bu hususları tutanağa geçirmesi yer almaktadır.

Nitekim 6325 sayılı HUAK. m.13 hükmü gereğince “*dava açılmadan önce veya davanın görülmesi sırasında arabulucuya başvurma konusunda anlaşma bilirler. Mahkemede tarafları arabulucuya başvurmak konusunda aydınlatıp, teşvik edebilir*” böylece ön inceleme safhasından sonra da hâkimin tarafları arabuluculuk hakkında bilgilendirmek ve teşvik etmesi hususunda takdir yetkisi bulunmaktadır.

HUAK m. 2/1/b ve yönetmeliğin m.4/1/b arabuluculuğun tanımına yer verilmiştir. Yasal düzenlemelerdeki bu tanımlarda arabuluculuk; “*Sistemik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi*” şeklinde tanımlanmıştır.

Türk hukukuna göre arabuluculuğun kapsamı HUAK md.1.2 de düzenlenmiştir. “*Bu kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dahil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir*”. Bu bağlamda, yasal düzenleme gereğince de, arabuluculuğun özel hukuk alanında uygulanması esastır.⁵⁸ Ancak kanun koyucu özel hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yolu ile çözümlenmesini öngörmesine rağmen tüm özel hukuk uyuşmazlıkları arabuluculuk faaliyeti kapsamında değerlendirmemiştir. Uyuşmazlığın tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden kaynaklı olması gerekmektedir.⁵⁹

58 Ferhat Yıldırım, “Türk Hukuk Sisteminde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk,” 2/3 (2016), s.930.

59 Yıldırım, “Türk Hukuk Sisteminde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk,” s.930.

HUAK'a göre arabulucu, arabuluculuk faaliyetini yürüten ve Bakanlıkça düzenlenen arabulucular siciline kaydedilmiş bulunan gerçek kişiyi ifade etmektedir (HUAK, m.2). Avukatlık Kanunu'nun 35/A maddesinde avukatlara uzlaşma yetkisi tanınmış olup, yetki ilam mahiyetinde belge sayılmaktadır.⁶⁰ Bir avukatın arabulucu olarak görev yapabilmesi, arabulucular siciline kayıt için yazılı başvuruda bulunması ve bu başvurunun kabul edilmesine bağlıdır.⁶¹ Arabuluculuk siciline kaydedilmek ise belli koşullara tabidir (HUAK m.20; HUAYK m.24). “*Daire Başkanlığı, arabuluculuk için aranan koşulları taşımadığı halde sicile kaydedilen veya daha sonra bu koşulları kaybeden arabulucunun kaydını siler*” (HUAK, m.21/1). Arabuluculuk eğitimi verecek kuruluşlar mevzuatta açıkça düzenlenmiş olup buna göre, arabuluculuk eğitimi, üniversitelerin hukuk fakülteleri, Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Adalet Akademisi tarafından verilmektedir (HUAK, m.23/1; HUAKY, m.28/1). Nitekim söz konusu kuruluşlar Bakanlıktan izin alarak eğitim verebilir.

2.A. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde “Arabuluculuk”

08-5475/1 sayılı Kanununda arabuluculuk türleri 4. maddede düzenlenmiş olup buna göre “Arabuluculuk, başlatma şekline göre ihtiyari, sözleşmeye dayalı ve dava şartı olarak yapılabilir” (08-5475/1, m.4).

KMC pozitif hukukunda, hukuki uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözümlenmesi tamamen tarafların isteğine bağlıdır.⁶² Taraflardan biri, mahkeme huzurunda veya dava sürecinin herhangi bir aşamasında uyuşmazlığı arabuluculuk yoluyla çözmeyi taahhüt ettiğinde, bu durum ihtiyari arabuluculuk olarak kabul edilmektedir. 8-5475/1 sayılı Kanun gereğince, ihtiyari arabuluculuk, tarafların bir uyuşmazlığı mahkeme sürecinden önce veya sonra kendi iradeleriyle çözmeye çalıştıkları bir arabuluculuk yöntemidir. (08-5475/1 m.4/2). Böyle bir durumda yargılamaya son verilecek olup, taraflar arasında uyuşmazlık arabuluculuk yöntemi ile çözülecektir.⁶³

60 Pekcanitez, Atalay ve Özkes, Medeni Usul Hukuku, s.643.

61 Yeşilırmak, Kekeç, ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.65.

62 Nada Doneva ve Dijana Gjorgieva, “Mediation in North Macedonia and the Legal Nature of the Mediation Agreement.” *Faculty of Law, South East European University*, UDK: 347.965.42(497.7), s. 43. s.186.

63 Nada ve Dijana. “Mediation in Criminal and Civil Cases in the Positive Law of The Republic of North macedonia - Situation and Challenges” s.45; Fjolla Kaprolli İsmaili,

İhtiyari arbuluculuk, gerçek kişiler arasında, gerçek ve tüzel kişiler arasında veya yalnızca tüzel kişiler arasında gerçekleştirilebilir.⁶⁴

Sözleşmeye dayalı arbuluculuk, genellikle iki tacir arasında gerçekleşen ve sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıkların arbuluculuk yoluyla çözümlenmesini taahhüt ettikleri bir yöntemdir. Bu tür sözleşmelerde taraflar, uyuşmazlıkların arbuluculuk yoluyla çözüme kavuşmasını ve buna ek olarak, arbuluculuk yoluna başvurmadan önce açılacak davaların usûlden reddedileceğini öngören bir maddeyi sözleşmelerine ekler. Uygulamada, sözleşmeye dayalı zorunlu arbuluculuğu deneyimleyen şirketler, bu sürecin faydalarını görerek, daha büyük ölçekli anlaşmazlıklar için de benzer yöntemlere yönelmektedir.⁶⁵ Kuzey Makedonya Ticaret Odası da şirketler arasındaki uyuşmazlıkları etkili bir şekilde çözümlenmenin alternatif bir yöntemi olan arbuluculuk kurumunu tacirlerin uygulaması için teşvik etmektedir.

KMC'de, özellikle uygulamada, ihtiyari arbuluculuğun tek başına etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Öğretiye göre, KMC'de ihtiyari arbuluculuğun yeterince etkili olmadığını bu nedenle daha etkili bir sistem olarak dava şartı arbuluculuk uygulamalarına geçilmesi gerektiği düşüncesi yaygın bir şekilde benimsenmiştir.⁶⁶

Bu nedenle KMC pozitif hukukunda, medeni uyuşmazlıklarda dava şartı arbuluculuk bir nevi ihtiyaç olarak değerlendirilmiştir. Bununla beraber Kuzey Makedonya Medeni Usul Kanunu'nda⁶⁷ ticari uyuşmazlıklarda dava şartı olarak arbuluculuk düzenlenmiştir. KMC'de dava şartı arbuluculuk ilk kez 2015 yılında Medeni Usul Kanunu'nda Değişiklik ve Ekler Yapılmasına Dair düzenlemeyle getirilmiştir.⁶⁸ Yani Medeni Usul Kanununun m.461/2-3 hükmü uyarınca, 1.000.000 DENAR'ı [1.000.000 DEN = 598.759,36 TL; 1 DEN = 0.60 TL (09.12.2024)] aşmayan para alacaklarına ilişkin ticari uyuşmazlıklarda arbuluculuğa başvurulması zorunlu hale

"Mediation in North Macedonia and the Legal Nature of the Mediation Agreement", Faculty of Law, South East European University. UDK: 347.965.42(497.7) s.186.

64 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

65 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

66 Sotirovski, "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија", s.138.

67 79/2019, Закон За Граѓанска Постапка. Erişim Adresi: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/2e242c8fc8ad4a5db99f130ee744ade4.pdf>

68 Sprioska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework," s. 116.

getirilmiştir. Dava şartı arabuluculukta, mahkeme tarafından re'sen dikkate alınacak olup, bu tür uyuşmazlıklarda tarafların öncelikle arabuluculuk sürecine başvurmaları zorunludur. Arabuluculuk süreci dava şartı olup, başvurulmadığı takdirde, hâkim davayı usûlden reddedecektir.

Arabuluculuk kurumunun işleyişini geliştirmek adına, çeşitli hukuk uyuşmazlıklarında, dava şartı arabuluculuk uygulamasının hayata geçirilmesi planlanmaktadır. 2021 tarihli 08-5475/1 sayılı Arabuluculuk Kanunu'nda, tarafların taleplerini serbestçe yönelebilecekleri aile, mal, tüketici, ticaret, iş, sigorta, noter ödeme emri işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar ile diğer medeni ilişkilere ilişkin zorunlu arabuluculuğa teşvik edecek değişiklik ve düzenlemelerin yapılması planlanmaktadır. Nitekim 08-5475/1 sayılı Kanununun 2.maddesi gereğince; Veraset davalarından kaynaklanan uyuşmazlıklarda, Aile içi uyuşmazlıklarda, İş hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda, Ticari uyuşmazlıklarda, Tüketici, Sigorta, İcra / Ödeme emri, Eğitim, İş Sağlığı ve Güvenliği alanındaki uyuşmazlıklar ile Sağlık, Çevre ve Koruma, Ayrımcılık ve Hakarete ilişkin hukuki uyuşmazlıklarda arabuluculuğa gidilebilir. Öğretiye göre, sigorta uyuşmazlıklarında, iş uyuşmazlıklarında, tüketici uyuşmazlıklarında da dava şartı arabuluculuğa ilişkin çalışmalar yapılmalıdır.⁶⁹ Zoran Petković-Bakli'ye göre (*Ulusal Arabuluculuk Konseyi Üyesi*) Sigorta, Tüketici ve Medeni Kanunda (özellikle aile alanında) arabuluculuğa ilişkin çalışmalar yapılmaktadır.⁷⁰

Dava şartı arabuluculuğun geliştirilmesi yönündeki değişiklikler ise Avrupa ikincil hukukuna uygundur.⁷¹ Avrupa Birliği'nde dava şartı arabuluculuk ikincil hukukta düzenlenmiş olup, Avrupa Konseyi, dava şartı arabuluculuk uygulamasına geçilmesine yönelik öneri ve tavsiyelerini ortaya koymuştur (*Avrupa Konseyi'nin REC (201) 9 sayılı Tavsiye Kararı, REC (2002) 10 sayılı Tavsiye Kararının Eki*). Avrupa Konseyi ise, üye devletlere, önerilen hukuki mekanizmaların nihai kabulü konusunda karar verme imkânını tanımaktadır. Söz konusu bu durum, AB'nin üye devletlere seçim hakkı sunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla AB'ye üye ülkeler, dava şartı arabuluculuk uygulamasını iç hukuklarına dahil etme konusunda nihai karar verme yetkisine sahiptir.

69 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

70 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

71 Nada ve Dijana. "Mediation in Criminal and Civil Cases in the Positive Law of The Republic of North Macedonia- Situation and Challenges" s. 45.

KMC ise Avrupa Birliği'ne katılım sürecinden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek ve yargı sisteminde güçlü bir reform süreci hayata geçirmek için güçlü yapılandırılmış dava şartı arabuluculuk mekanizmasına ihtiyaç duymaktadır.⁷² Nitekim doktrinde de dava şartı arabuluculuğunun gelişmesi, özellikle yoğun şekilde kullanılan ve dava yükü altında ezilen yargı sisteminin önemli ölçüde rahatlamasına yardımcı olacağı yönünde görüşler bulunmaktadır.⁷³ Yapılan araştırmalar, az sayıda davanın arabuluculuk yoluyla çözüldüğünü, ancak bu çözümlerin %77 oranında başarılı olduğunu göstermektedir; bu da arabuluculuğun geliştirilmesi sonucunda başarı oranının artabileceğine işaret etmektedir.⁷⁴

2.B. Türk Hukukunda “Arabuluculuk”

Türk hukukunda ihtiyari arabuluculuk, “*tarafklar arabuluculuğa başvurmak, süreci devam ettirmek, sonuçlandırmak veya bu süreçten vazgeçmek konusunda serbestirler*” şeklinde düzenlenmiştir (HUAk m.3). HUAk'a göre arabuluculuk, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Bu nedendir ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir (HUAk, m.2). Dolayısıyla taraflar üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri özel hukuk uyuşmazlıklarında ihtiyari olarak arabuluculuğa gidilebilir. Taraflar bu yola başvurup başvurmamakta tamamen serbesttir.⁷⁵ Ayrıca, taraflar arabuluculuk süresince, başvurduktan önce veya sonra her zaman yargı yoluna başvurma hakkına sahiptirler.⁷⁶ 2013-2017 yılları arasında uygulanan ihtiyari arabuluculuk 2018 yılından itibaren hem dava şartı hem de ihtiyari arabuluculuk olarak uygulanmaya başlamıştır.⁷⁷

Dava şartı olarak arabuluculuk müessesesi HUAk beşinci bölümünün “dava şartı olarak arabuluculuk” başlığı altında düzenlenmiştir.

72 Sotirovski, “Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија”, s. 135.

73 Sotirovski, “Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија”, s. 135.

74 Stefanovska, “Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia” s. 169.

75 Pekcanitez, Atalay ve Özekes, Medeni Usul Hukuku, s. 645.

76 Pekcanitez, Atalay ve Özekes, Medeni Usul Hukuku, s. 652.

77 Canan Küçükali, “Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi”, Jurix, Cilt 16, Sayı 178, Haziran 2021, 1112-1119.

Arabuluculuğun yaygınlaştırılması ve mahkemelerin iş yükünün azaltılması amacıyla, 2017 tarihli ve 7036 numaralı “İş Mahkemeleri Kanunu” kabul edilmiştir. Böylece “dava şartı arabuluculuk” Türk Hukuk sistemine girmiştir.⁷⁸ Yani Türkiye’de ilk olarak 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile 01.01.2018 yılında dava şartı arabuluculuk getirilmiştir.⁷⁹ İş Mahkemelerinde dava şartı arabuluculuk ilk olarak tazminat talepli davalarda uygulanmaya başlanmıştır.⁸⁰ 12.10.2017 tarihli 7036 sayılı Kanunun 3. Maddesi ile, işçi ve işveren arasında meydana gelen uyuşmazlıklar bakımından 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren dava şartı arabuluculuk uygulanmaya başlanmıştır.⁸¹ 7036 sayılı Kanun’un gerekçesine dava şartı arabuluculuk uygulamasının getirilmesindeki asıl amaç iş mahkemelerinin yükünü azaltmaktır.⁸²

Dava şartı arabuluculuğun gündeme gelmesi ile beraber maddenin ilgili kısımları hakkında soyut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine iptal talebi ile başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi ise, zorunluluğun yalnızca başvuru ile sınırlı olduğunu, tarafların arabuluculuğun her aşamasında serbest iradeleri ile anlaşıp anlaşmamakta özgür olduklarını, her uyuşmazlığın çözümünün mahkemelerden sonuçlanmasını beklemenin mahkemelerin iş yükünü arttırdığını ve bunun sonucunda davaların makul sürede tamamlanamadığını, iş uyuşmazlıklarının müzakere halinde ve kısa sürede çözüme kavuşmasının çalışma hayatına başarı ve arabuluculuğun ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlayacağından talebi reddetmiştir.⁸³ Ayrıca İş Hukukunda yapılan düzenlemeler neticesinde, işçi ve işveren arasında alacak ve tazminat talepli davalar ile işe iade davalarının açılmasından önce zorunlu olarak arabulucuya başvurulması gerekmektedir.⁸⁴

78 Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, O. Civan, Eda Manav Özdemir, F. B. Savaş Kutsal ve A. Evçimen, “İş Hukukunda Uzman Arabuluculuk,” (Y. Bozkurt Gümrükçüoğlu, Ed.), Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2023, <http://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12154/2262>, s. 263.

79 Küçükali, “Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi”, s.1112-1119.

80 Küçükali, “Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi”, s.1112-1119.

81 Küçükali, “Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi”, s.1112-1119.

82 Genel gerekçe metni için bkz: (çevrimiçi), <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/is-mahkemeleri-kanunu-7036-genel-gerekce/1> (E.T. 22.05.2022).

83 AYM, T. 11.07.2018, E. 2017/178, K. 2018/82, (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2018-82-nrm.pdf>, E.T. 03.11.2021). naklen, Sarıdağ, “Bireysel İş Hukukunda Arabuluculuktan Kaynaklanan Bazı Sorunlar”, s.1097.

84 Sarıdağ, “Bireysel İş Hukukunda Arabuluculuktan Kaynaklanan Bazı Sorunlar”, s.1099.

6/12/2018 tarihinde 7155 sayılı Abonelik Sözleşmelerinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanunu ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunda (TTK) yapılan değişiklikle beraber konusu bir miktar para olan alacak ve tazminat taleplerine ilişkin ticari davalarda, dava açılmadan önce dava şartı olarak arabulucuya başvurulmuş olması öngörülmüştür. TTK'da dava şartı olarak arabuluculuk düzenlenmiştir. Ticari uyuşmazlıklarda zorunlu arabuluculuk TTK m.5/A kapsamında, “*Bu Kanunun 4 üncü maddesinde ve diğer kanunlarda belirtilen ticari davalardan, konusu bir miktar para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır*” düzenlenmiştir.

Böylece İş Kanunundan sonra Türk Ticaret Kanununda da dava şartı olarak arabuluculuk uygulamasına geçilmiştir. 2018 yılında yürürlüğe giren dava şartı arabuluculuk kurumunun ticari davalarda da uygulanmaya başlanmasıyla beraber mahkeme sürecinde dava dosyalarının azaldığı gözlemlenmiştir.⁸⁵

Öte yandan Anayasanın 172nci maddesi uyarınca “*Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alma ve tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik etme*” yükümlüdür.⁸⁶ İlgili hüküm uyarınca, önce 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun çıkarılmış, çok sayıda talebi karşılayamadığı için yürürlükten kaldırılarak, 2014 yılında evrensel tüketici hakları doğrultusunda hazırlanan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.⁸⁷ Resmî Gazete’de yayımlanan 7251 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a “dava şartı olarak arabuluculuk” başlığı ile “73/A” maddesi eklenerek tüketici uyuşmazlıklarında da dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartı haline getirilmiştir.⁸⁸ Tüketici uyuşmazlık-

85 Küçükali, “Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi”,s.1112-1119.

86 Banu Bilge Sarıhan “Tüketici Hukuku Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2021. s.415

87 Sarıhan “Tüketici Hukuku Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması”, s.415.

88 Sarıhan “Tüketici Hukuku Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması”, s.145.

ları, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 68/5 ve 73/A hükümleri çerçevesinde arabuluculuğa elverişlidir. Tüketici Hakem Heyetlerine başvurunun, TKHK.m.68/5 hükmünde belirtildiği gibi, madde tüketicilerin ilgili mevzuatına göre alternatif uyuşmazlık çözüm mercilerine başvurmalarına engel değildir. Yine dava şartı arabuluculuğu düzenleyen 73/A hükmünden de anlaşılacağı üzere tüketici mahkemelerinin görev alanında kalıp, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri her türlü uyuşmazlık arabuluculuğa elverişlidir.⁸⁹

Son olarak kira uyuşmazlıklarında arabuluculuk müessesesi dava şartı arabuluculuk içine alınmıştır. Nitekim kira uyuşmazlıkları da tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği uyuşmazlıklar olarak arabuluculuğa elverişlidir.⁹⁰ İhtiyari olarak arabuluculuk yoluyla çözülebilen kira uyuşmazlıkları için artık dava açılmadan önce arabuluculuğa başvuru yapılması zorunlu hâle getirilmiştir.⁹¹ Arabuluculuğa başvuru yapılmaksızın dava açılması halinde mahkeme davayı dava şartı yokluğundan usûlden reddedecektir.⁹² HUAK'a m.18/B eklenmiştir. Bazı uyuşmazlıklarda dava şartı olarak arabuluculuk başlığını taşıyan söz konusu madde gereğince, "kiralanın taşınmazların 2004 sayılı Kanuna göre ilamsız icra yoluyla tahliyesine ilişkin hükümler hariç olmak üzere, kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar," "taşınır ve taşınmazların paylaşılmasına ve ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar", "23/6/1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunundan kaynaklanan uyuşmazlıklar" ve "komşu hakkından kaynaklanan uyuşmazlıklar" dava şartı arabuluculuk kapsamına alınmış ve anılan madde 01.09.2023 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de Arabuluculuk Kanunu'nun ve Yönetmeliğin hazırlanmasında, UNCITRAL Model Kanun ve Avrupa Birliği Direktifi, Özel Hukukta Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Alternatif Usuller Hakkında Yeşil Kitap ile Avusturya Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuğa İlişkin

89 Sarıhan "Tüketici Hukuku Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması", s.145.

90 Süleyman Burak Gündoğdu, "Kira Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Üzerine Bazı Düşünceler", Cilt 6, Sayı 2, 2023. s.851.

91 Gündoğdu, "Kira Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Üzerine Bazı Düşünceler" s. 851.

92 Gündoğdu, "Kira Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Üzerine Bazı Düşünceler" s. 851.

Federal Kanunu gibi kaynaklar dikkate alınmıştır.⁹³ Bunlara ek olarak dikkate alınan bazı belgeler: Hukuki ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğun Belirli Yönlerine İlişkin 21 Mayıs 2008 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönergesi (2008/52/EC), Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) Aile ve Hukuk Arabuluculuğuna İlişkin Tavsiye Kararlarının Daha İyi Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler CEPEJ (2007) 14, Avrupa Konseyi'nin 1639 sayılı Aile Arabuluculuğu ve Cinsiyetler Arası Eşitlik Konusundaki Tavsiye Kararıdır.⁹⁴

3.A. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk Kurumunun Kurumsal Çerçevesi

KMC'de arabuluculuğun kurumsal çerçevesi, Adalet Bakanlığı, Arabuluculuk Sektörü, Arabuluculuk Kurulu, Ulusal Arabuluculuk Konseyi, Makedonya Arabulucular Odası ve Arabuluculardan oluşmaktadır.⁹⁵

KMC arabuluculuğu etkili bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak geliştirmek adına birtakım kurumlar kurmuştur. 2019 yılında Kuzey Makedonya Ticaret Odaları Birliği⁹⁶ (*Стопанска комора на Македонија*) bünyesinde Arabuluculuk Merkezi kurulmuştur⁹⁷. Merkez, AB örnek alınarak, adalete erişimi kolaylaştırmak ve uluslararası standartlara uyum sürecini güçlendirmek adına kurulmuştur.⁹⁸ Ayrıca Kuzey Makedonya Ticaret Odası bünyesinde Arabuluculuk Destek Derneği 2016'da kurulmuştur. Derneğin kurulmasının ardından ücretsiz eğitimler düzenlenmiştir. Ayrıca Ticaret Odası'nda ekonomik anlaşmazlıkları arabuluculuk yoluyla çözülmesini sağlamak ve tarafları arabuluculuğa teşvik etmek amacıyla ücretsiz tanıtım oturumları düzenlenmiştir. O zamandan bu yana, ülke genelinde 2500'den fazla şirket ve diğer ilgili taraflara yönelik olarak 50'den fazla ücretsiz seminerler, tanıtım etkinlikleri ve konferanslar düzenlenmiştir.⁹⁹

93 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.199.

94 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.199.

95 Yeşilirmak, Kekeç ve Bulur, Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, s.199.

96 Erişim adresi: <https://www.mchamber.mk/> 03.06.2024.

97 Faton Shabani, "Mediation Current State of Use In The Republic of North Macedonia", Vadyba Journal of Management, No 1 (37) ISSN 1648-7974, 2021, s.45.

98 Shabani, "Mediation Current State of Use In The Republic of North Macedonia", s.45.

99 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

KMC, 7 Ağustos 2019'da Arabuluculuktan Kaynaklanan Uluslararası Uzlaşma Anlaşmalarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesini Singapur'da imzalanmıştır. Singapur Arabuluculuk Sözleşmesi, arabuluculuk anlaşmalarının uygulanması konusunda şirketler ile uluslararası yatırımcılara daha fazla hukuki kesinlik sunarak uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktadır. KMC, bu sözleşmeyi imzalayan beş Avrupa ülkesinden biri olmasının yanı sıra, bu sözleşmeyi imzalayan devletler arasında Türkiye, ABD, Çin, Japonya, Hindistan, Avustralya, İran, Katar gibi ülkeler de yer almaktadır.¹⁰⁰

Arabulucular Odası, 08-5475/1 sayılı Kanununun 38. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Sicile kayıtlı arabulucular, kanunda belirtilen Oda'ya da kaydedilir. Odanın denetimi ise 08-5475/1 sayılı Kanununun 43. maddesinde düzenlenmiştir. Oda, her yıl Nisan ayının ilk haftası, Kamu Gelir İdaresine sunulan hesap pusulası ile genel değerlendirmeyi içeren Odanın çalışmaları hakkında raporu, Bakanlığa sunmak zorundadır (08-5475/1, m.43/6). Odanın en yüksek makamı Meclis olup, diğer organları ise Başkan, Denetim Kurulu, Yönetim Kurulu ve Etik Kuruludur. Oda Meclisi, Rehberde kayıtlı tüm arabuluculardan oluşmaktadır. Arabulucular Odası, Daire Başkanı tarafından temsil edilir ve Oda Başkanı, Yönetim Kurulunun da başkanıdır (08-5475/1, m.49). Arabulucuların sürekli eğitimi, Odanın genel bir kanunu ile düzenlenir. Oda, eğitim faaliyetlerinde Hakimler ve Savcılar Akademisi ile iş birliği yapar (08-5475/1, m.52/5).

Adalet Bakanlığı ayrıca arabuluculuğun etkin bir şekilde uygulanması ve geliştirilmesinden sorumlu olduğu gibi arabulucuların çalışmalarını da denetlemektedir. Bu nedenle, Arabulucuların Denetlenmesi Dairesi Başkanlığı oluşturulmuştur.¹⁰¹

08-5475/1 sayılı kanun ile devlet, arabuluculuk hizmetinin ve arabulucuların gelişmesini sağlamak, denetlemek ve değerlendirmek adına yeni bir organ olarak Ulusal Arabuluculuk Konseyi kurulmasını öngörmektedir.¹⁰²Konsey, yarıyıl sonunda veya yıl bitiminden bir ay

100 Медијација- алтернативна алатка за решавање на деловни спорови, Antoris. 2023.

101 Majhosev vd., "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia", s. 123.

102 Sprioska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework", s. 229.

sonra Devlete altı aylık ve yıllık raporlarını sunmakla görevlidir (08-5475/1, m.63/4). Konsey'in başlıca görevleri şu şekildedir: Arabuluculuk alanında kanun, kanun tasarıları hazırlamak; Arabulucuların çalışmalarına ilişkin rapor, görüş, analiz, inceleme, bilgi ve diğer faaliyet raporlarını hazırlamak; Arabuluculara ilişkin eğitim programı hazırlamak; Arabulucuların çalışmalarını denetlemek. Bunun haricinde devlet, Konseyi yöneten ve temsil eden Ulusal Arabuluculuk Koordinatörünü de atamaktadır.

Öğretide bu tür ayrı bir kurumun varlığı ve özellikle arabuluculara lisans verilmesi AB'nin 2008/52/EU sayılı Direktifin gereklerine uygun bir düzenleme olduğu yönünde görüşler yer almaktadır.¹⁰³ Direktife göre, arabuluculara lisans verilmesi zorunlu olmamakla beraber, devletin, arabuluculuk hizmetleri sunan kuruluşları oluşturması ve denetim sistemini sağlaması gerektirmektedir.¹⁰⁴

KMC Avrupa Konseyi'nin çok sayıda tavsiyesini dikkate aldığı gibi Avrupa'nın ana akımı olarak kabul edilen Arabuluculuk Kurumunu da yargı sisteminin etkinliğini artırmak ve yargılamanın makul sürede tamamlanmasını sağlamak amacıyla benimsemiştir.¹⁰⁵ Nitekim arabuluculuk, KMC ile AB'nin hukuki yaklaşımından ziyade, toplum tarafından benimsenmesi halinde, hızlı, adil ve daha az maliyetli uzun vadeli çözümler sağlama konusunda büyük bir etkiye sahiptir.¹⁰⁶

KMC'nin AB'nin, Medeni ve Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuğa İlişkin 2008/52/EC sayılı ve 2018 tarihli CEPEJ'in Arabuluculuk Geliştirme Araç Kiti'ni (*Mediation Development Toolki*) takip etmeye başlamasıyla beraber Avrupa uyuşmazlık standartlarına yaklaşmıştır.¹⁰⁷AB, direktif

103 Sprioska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework", s. 232.

104 Sprioska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework", s.232.

105 Aleksandra Stoiklovska, Valentina Mucunska Palevski, ve Jana Ilieva, "Awareness about Mediation as an Alternative Form of Dispute Resolution: Practices in the Republic of Macedonia," International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, Vol. 3, No. 1, 2015, UDK 347.965.42(497.7), s. 21.

106 Kimo Cavdar, Jasmina Dmitrieva, ve Zoran Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", AICEI Proceedings, Cilt 10, Sayı 1, 2015, DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4553545>. s.211.

107 "The Path of Mediation in The Republic of North Macedonia". Skopje, (2022), s.12

hükümlerinin uluslararası uyumsuzluklarda olduğunu vurgulamakla kalmayıp, aynı zamanda söz konusu bu düzenlemelerin yerel arabuluculuk sistemlerinin yapılandırılmasında da kullanılabileceğini açıkça ifade etmektedir.¹⁰⁸ Bu bağlamda 2008/52/EC sayılı Direktif, özgür irade, tarafsızlık, tarafların eşitliği, gizlilik gibi temel ilkelerine dayanmakta olup arabuluculuğun özünde gönüllü bir süreç olduğunu da vurgulamaktadır.¹⁰⁹ Bir başka deyişle Direktif, arabulucunun bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri çerçevesinde taraflara eşit davranarak ve onların istek ve beklentileri arasında dengeli bir yaklaşım sergileyerek güvenlerini kazanmasını esas alır.¹¹⁰ 2016 yılında revize edilen Direktif, şimdiye kadar AB üye devletlerinde gözlemlenen gelişmelerin değerlendirilmesini öngörmektedir. Bu düzenleme aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'nun 2011/2026 (INI) Kararı ile paraleldir.¹¹¹ Söz konusu kararla beraber ulusal makamlara, arabuluculuğun faydaları konusunda kamuoyunda farkındalık yaratılması ve bunun için çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi çağrısında bulunulmuştur.¹¹²

AB Direktifinin Makedon mevzuatına aktarılması, yalnızca AB üyelik sürecinin bir gerekliliği olarak değil, aynı zamanda KMC'nin AB üye ülkeleri ve entegrasyonu potansiyeli taşıyan ülkelerle çevrili olduğu ve AB ülkeleri arasında pek çok ticari ve hukuki uyumsuzluğun ortaya çıktığı veya çıkma potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir.¹¹³ Bu nedenle, arabuluculuğa ilişkin yapılan düzenlemeler, Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin bir parçasıdır.¹¹⁴

108 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia", s.215 .

109 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s.215 .

110 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s.216.

111 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s.216.

112 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s.216.

113 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s.216.

114 Sprioska, "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework", s.227.

3.B. Türkiye Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk Kurumunun Kurumsal Çerçevesi

HUAK'a göre "Bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere, Genel Müdürlük bünyesinde Daire Başkanlığı kurulur. Arabuluculuk hizmetlerine ilişkin olarak bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere, Bakanlık bünyesinde Arabuluculuk Kurulu oluşturulur." (HUAK, m.28/1-2). Arabuluculuk Daire Başkanlığı, bir daire başkanı, yeteri kadar tetkik hâkimi ve diğer personelden oluşmaktadır (HUAK, m. 29/1; HUAKY, m.e 51/1). Daire Başkanlığı nezdinde, Kanun ve bu Yönetmelikle verilen arabuluculuk faaliyetleri ile ilgili görevleri yerine getirmek üzere; Arabuluculuk Hizmetleri Bürosu, Sicil Bürosu ve Eğitim Bürosu gibi bürolar başta olmak üzere hizmetin gereklerine uygun olarak yeterli sayıda bürolar oluşturulmuştur (HUAKY, m. 51/2). Daire Başkanlığının görevleri HUAK m.30'da düzenlenmiş olup, bunlardan bazıları Arabuluculuk hizmetlerinin düzenli ve verimli olarak yürütülmesini sağlamak; Arabuluculukla ilgili yayın yapmak, bu konudaki bilimsel çalışmalarını teşvik etmek ve desteklemek; Arabuluculuk kurumunun tanıtımını yapmak, bu konuda kamuoyunu bilgilendirmek, ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum ve seminer gibi bilimsel organizasyonları düzenlemek veya desteklemek; Arabulucu sicilini tutmak; Yıllık faaliyet raporunu ve izleyen yıl faaliyet planını hazırlayarak Kurulun bilgisine sunmak ve Yıllık Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesini hazırlamaktır.

Arabuluculuk Kurulunun kısaca görevleri ise şu şekildedir: Arabuluculuk hizmetlerine ilişkin temel ilkeler ile arabuluculuk meslek kurallarını belirlemek; Arabuluculuk eğitimine ve bu eğitimin sonunda yapılacak olan sınava ilişkin temel ilke ve standartları tespit etmek; Bu Kanuna göre çıkarılması gereken ve Genel Müdürlük tarafından hazırlanan yönetmelik tasarılarına, gerekirse değişiklik yaparak son şeklini vermek; arabulucuların ödeyecekleri sicile kayıt aidatını ve yıllık aidatları tespit etmek; Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesini gerekiyorsa değişiklik yapmak suretiyle onaylamak; Daire Başkanlığı tarafından yürütülecek faaliyetlerin etkinliğini artırmak üzere tavsiyelerde bulunmak; Daire Başkanlığının yıllık faaliyet raporu ve plânı hakkında görüş bildirmek.

4.A Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Yapılan Mülakat Çalışmasına İlişkin 2024 (Güncel) Verileri

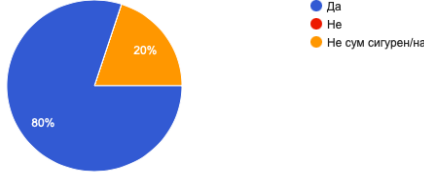
Çalışmamızda araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi olan görüşme yöntemi de kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılması ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir biçimde ortaya konulmasıyla nitel bir sürecin izlendiği araştırma-
dır.¹¹⁵ Görüşme yöntemi ise, araştırma konusu hakkında bilgi, yaşanmışlıkları, farklı deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşma ve bir nevi veri toplama tekniğidir.¹¹⁶

Bu iki yöntem kullanılarak, KMC'de sahada tecrübeye sahip üç avukat, üç arabulucu ve iki akademisyenle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara ilk olarak "Arabuluculuk, anlaşmazlıkları çözmek için iyi bir yöntem midir?" sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre, %80'i evet diyerek arabuluculuğun iyi bir yöntem olduğunu düşünmektedir. Katılımcılara yöneltilen "Hangi uyuşmazlıklarda arabuluculuğa daha fazla başvurulduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlara göre, çoğunluğa göre iş ve ticaret uyuşmazlıklarında (*Работни и стопански спорови*) arabuluculuğun daha fazla tercih edildiği belirtilmiştir. Azınlık ise, ticari ve iş uyuşmazlıkları dışında, mülkiyet hukuku, tüketici uyuşmazlıkları ve sigorta uyuşmazlıkları (*Имотно правни, Потрошувачки, Осигурителни*) gibi alanlarda da tarafların arabuluculuğa başvurduğunu ifade etmiştir.

"Arabuluculuk dava şartı olarak uygulanmalı mıdır?" sorusuna ise, katılımcıların %80'i evet (Да), %20'si ise, emin değilim (Не сум сигурен) şeklinde cevap vermiştir. (bkz. Şekil 1)

115 Zeki Karataş, "Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi," *Cilt 1, Sayı 1*, 2017, s. 71.

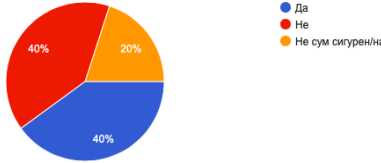
116 Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?" Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *5/2*, (2019), s. 374.

(Şekil 1).

Katılımcılara yöneltilen “Hangi alanlarda dava şartı arabuluculuk getirilmeli?” sorusuna ise katılımcılar, iş uyuşmazlıkları, borç ilişkileri, sigorta, aile hukuku, ceza hukuku, sağlık sigortası, sosyal koruma, tüketici uyuşmazlıkları gibi çeşitli alanlarda dava şartı arabuluculuk uygulaması düzenlenebilir şeklinde cevaplar vererek fikirlerini belirtmiştir.

“Arabuluculuğun mahkemelerin iş yüküne katkıda bulunup bulunmadığını düşünüyor musunuz?” sorusuna ise, %40 evet (Да), %40 hayır (Не), kalan %20’si ise emin olmadığını belirtmiştir (Не сум сигурен). Şekil 2’de verilmiştir.

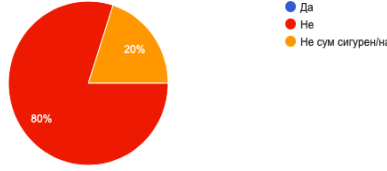
(Şekil 2).

“Taraflar arabuluculuk kurumundan memnun mu?” sorusuna ise, arabulucu ve avukatlardan %60’ı tarafların bu süreçten gayet memnun olduklarını %40’i ise emin olmadıklarını ifade etmiştir

Katılımcılara “Şimdiye kadar arabuluculuk alanında ilerleme görüyor musunuz?” sorusuna ise, %40 evet ilerleme görüyoruz, %40 hayır görmüyoruz, %20’si ise kısmen ilerleme gördüğünü belirtmiştir.

“Arabuluculuğun Makedonya Cumhuriyeti bütçesi üzerindeki etkisi” sorusuna ise, %80’i olumlu, %20’si olumsuz şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcılara sorulan “Arabulucuların eğitim düzeyi yeterli mi?” sorusuna ise %80’i hayır (He) eğitimin yeterli olmadığını, %20’si ise emin olmadığını (He сум сигурен) ifade etmiştir. (bkz. Şekil 3)

(Şekil 3).

Bu sorulara istinaden katılımcılara ayrıca “Arabuluculuğun daha yaygın ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için ne tür adımlar atılmalıdır?” şeklinde de soru yönelttiğimizde katılımcıların %20’si medya aracılığıyla ile medya kanallarının daha etkin bir şekilde kullanılmasıyla vatandaşların bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır demiştir. %40’ı ise Mahkeme aracılığı ile vatandaşlar bilgilendirilmelidir demiştir. %20’si ise kurumlar tarafından bilgilendirilmeli şeklinde cevap vermiş olup kalan son %20’si hepsi harekete geçmelidir demiştir.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere KMC’de sadece avukatlar arabuluculuk yapmamaktadır. Buna istinaden katılımcılar “Arabuluculuğun sadece avukatlar tarafından yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna %80’i evet, %20’si hayır şeklinde cevap vermiştir.

4.B. Türkiye Cumhuriyeti’nde Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Yapılan Mülakat Çalışmasına İlişkin 2024 (Güncel) Verileri

Yukarıdaki yöntemlere paralel, Türkiye’de de sahada tecrübeye sahip avukat, arabulucular ve akademisyenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların tamamı “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna evet cevabı vermiştir. Ancak arabuluculuğun gelişmesi için halkın bu konuda daha çok aydınlatılması gerektiği, vekili olmayan kişilerin arabuluculuk kurumuna karşı çok sıcak bakmadıkları ve kurumun işleyişi hakkında bilgi sahibi olmadıkları ifade edilmiştir.

“Dava şartı arabuluculuk hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Uygulamaya ne gibi bir katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna arabulucuların %100’ü arabuluculuğun uygulamaya olumlu katkısı olduğunu ve dava yükünü azalttığını belirtmiştir.

“Başka hangi hangi alanlarda dava şartı arabuluculuk getirilmeli?” sorusuna, katılımcıların %60’ı aile hukuku, %40’ı ise uygulamanın şu an için yeterli olduğunu, aile hukukunda arabuluculuk uygulaması olayın duygusallığı açısından tehlikeli olabileceğini belirtmiştir.

“Sizce arabuluculuk mesleğini hukukçular dışında farklı meslek grupları da yapmalı mıdır? Cevabınız evet ise hangi meslek grupları sizce arabulucu olmalı?” sorusuna ise, katılımcıların tamamı arabuluculuk mesleğinin sadece hukukçular tarafından uygulanması gerektiğini savunmuştur. Aksi halde başka bir meslek grubunun bu süreci yönetmesi halinde uygulamada yetersiz kalıp olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalacaktır.

“5 yıllık kıdem şartı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna, %60’ı 2 yıllık şart yeterlidir şeklinde cevap vermiş olup, %40’ı 5 yıllık kıdem şartını yeterli olduğunu savunmuştur.

“Size göre ülkenizdeki arabuluculuk uygulamasının eksik yönleri ve son derece faydalı bulduğunuz yönleri nelerdir?” sorusuna katılımcılar, eksik yönleri olarak çoğu vatandaşın, avukatın bile bu duruma sıcak bakmıyor olması, etkili yönleri ise yıllarca sürececek bir uyuşmazlığın birkaç gün içerisinde çözülebilmesidir şeklinde cevap vermiştir.

5. Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde Arabuluculuk Kurumlarının Karşılaştırılması

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde bir karşılaştırma yapacak olursak, Türk hukukunda arabuluculuk, belirli uyuşmazlık türlerinde dava şartı olarak uygulanırken KMC’de ise ticari uyuşmazlıklar haricinde arabuluculuk tamamen tarafların iradesine bağlıdır.

Türk Hukukunda arabulucu olmak için arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Bakanlıkça yapılan yazılı sınavda başarılı olmak gerekir. HUAK m.22 gereğince “Arabuluculuk eğitimi, hukuk fakültesinin tamamlanmasından sonra alınan, arabuluculuk faaliyetinin yürütülmesiyle ilgili temel

bilgileri, iletişim teknikleri, müzakere ve uyuşmazlık çözüm yöntemleri ve davranış psikolojisi ile yönetmelikte gösterilecek olan diğer teorik ve pratik bilgileri içeren eğitimi ifade eder.”. Detaylarının düzenlendiği Yönetmelik’te, eğitimin asgari 68 saat teori ve 16 saat uygulama şeklinde olması öngörülmektedir. Yönetmelik m.26 uyarınca, Teori eğitiminin yanında video izleme ve senaryo üzerinden grup çalışmaları yapılması da pratik eğitim olarak düşünülmektedir. Eğitimi başarı ile tamamlayan kişilere bu konuda bir belge verilecektir (HUAK, m.25). HUAKY m.33 uyarınca, “*eğitim kuruluşlarınca, eğitimlerini başarı ile tamamlayan kişilere en geç bir ay içinde arabuluculuk eğitimini tamamladıklarına dair katılım belgesi verilir.*”

Ayrıca Türkiye’de arabulucu olmak için Bakanlıkça düzenlenen yazılı sınavda başarılı olunması gerekir. Türkiye’de sınav, klasik veya test usulü şeklinde yapılır. Türkiye’de sınav, “*Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü veya yükseköğretim kurumları arasından Bakanlıkça belirlenecek bir kuruluşa yaptırılabilir*” (HUAKY, m. 44/2) hükmü ile düzenlenmiştir.

KMC’de de Arabuluculuk sınavına girmek için ise belirli koşullar getirilmiştir (08-5475/1, m.54) Ayrıca söz konusu kanuna göre arabuluculuk eğitim programları üç çeşittir: Arabuluculara yönelik temel eğitim programı; belirli alanlarda arabuluculuk eğitim programı; arabulucu eğitimlerine yönelik eğitim programı. Arabulucuların temel eğitimi ise toplam 70 saat sürmektedir (08-5475/1, m.59).

08-5475/1 sayılı Kanununun 54. maddesinde Arabuluculuk sınavına girme şartları düzenlenmiş olup şu şekilde sıralanabilir: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti vatandaşı olmak; Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’ndeki Avrupa Kredi Transfer Sistemine (ECTS) göre tamamlanmış yüksek öğrenim VII/I veya 300 kredilik diploma edinmiş olmak veya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenen ve yurt dışında yüksek öğrenime ilişkin denklik belgesi almış olmak; Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde Arabuluculuk derslerinden en az 70 saatlik temel eğitimi tamamlamış olduğuna dair sertifika almak; yüksek öğrenimi tamamladıktan sonra en az üç yıllık iş deneyimine sahip olmak; sicile kayıtlı bir arabulucu tarafından dört veya daha fazla arabuluculuk sürecine katıldığını doğrulaması; psikolojik testi başarıyla geçmek.

Yine aynı düzenlemenin devamında, “*sınav tarihi ve saatine ilişkin bilgiler, sınavdan en az sekiz gün önce Bakanlığın internet sitesinde yayımlanır*” (08-5475/1, m.54/2). Sınav, yılda bir kez yapılır (08-5475/1, m. 55/4). Arabuluculuk Sınavı iki bölümden oluşmaktadır: Sınavın birinci kısmı, arabuluculuk bilgisi (psiko-sosyal, etik, ekonomik, hukuki vb), arabuluculuk yöntem ve teknikleri, arabulucunun becerileri, arabuluculuk prosedürünün aşamaları, arabuluculuk prosedüründeki tarzlar ve stratejiler, iyi ilişkiler kurma becerisi ve arabuluculukta iletişim becerileri olmak üzere teorik kısımdan oluşur. Sınavın ikinci kısmı ise, arabuluculuk prosedürünün uygulanmasına yönelik bireysel bir vakanın simülasyonundan ve arabulucu olmak isteyen kişinin, vakanın analizine göre doğru cevaplama gereken sorulardan oluşmaktadır.

KMC'de ise sınav, “*arabuluculuk alanında üstün başarı göstermiş, en az on yıllık mesleki tecrübeye sahip, akademik camia üyesi, hâkim, beş üye ve yardımcılarından oluşan, Bakan tarafından oluşturulan bir Komisyon tarafından yapılır. Üyelerin farklı meslek gruplarından oluşması halinde, Odanın teklifi üzerine, sınav lisanslı arabulucular arasından veya diğer meslek gruplarından seçilir*” ona göre hazırlanır (22/2021 sayılı kanun, m.55/5).

KMC'de eğitime başlamadan önce arabuluculuğa ilişkin şartlar aranırken, Türkiye'de ise sicile kaydolma şartları kapsamında arabulucu olmaya yönelik koşullar öngörülmüştür: “*Sicile kayıt, ilgilinin Daire Başkanlığına Arabulucu Bilgi Sistemi üzerinden başvurması ve şartları taşıdığıının anlaşılması üzerine yapılır. Sicile kaydedilebilmek için; Türk vatandaşı olmak; Mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmak; Tam ehliyetli olmak; 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak; Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak; Arabuluculuk eğitimini tamamlamak ve Bakanlıkça yapılan yazılı sınavda başarılı olmak gerekir*” (HUKUK, m.30).

Her ne kadar her iki ülkede de arabulucu olabilmek için eğitimlere katılma, sertifika alma ve sınavı başarıyla tamamlama şartı getirilmiş olsa da sınavın içeriği ile eğitimin süresi ve yöntemleri arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Arabulucu olma şartında bir diğer önemli farklılık ise, KMC'de hukukçular dahil diğer meslek gruplarından da kişiler arabulucu olabiliyorken Türkiye'de HUAKY m.30'da "*mesleğinde en az beş yıllık kıdeme sahip hukuk fakültesi mezunu olmak*" şartı getirilmiştir.

Türkiye'de arabulucu olma şartları arasında mesleğinde en az beş yıllık kıdem şartı istenirken KMC'de bu şart 3 yıla düşürülmüş olup arabuluculuk sınavına girme şartları başlığı altında "*Yüksek öğrenimi tamamladıktan sonra en az üç yıllık iş deneyimi belgesine sahip olmak*" şeklinde düzenlenme yer almaktadır (08-5475/1, m.54/c).

KMC'de Kuzey Makedonya Ticaret Odaları Birliği bünyesinde Arabuluculuk merkezi kurulmuş olup aynı durum Türkiye Cumhuriyeti'nde de geçerlidir. Nitekim Türkiye Ticaret Odaları Birliği (TOBB) bünyesinde arabuluculuk merkezi bulunmaktadır. Her iki ülkedeki arabuluculuk merkezinin amacı ticari uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk sürecinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır.

KMC'de arabuluculuk kurumunu tanıtmak ve bu kapsamda eğitimler vermek amacıyla "Arabuluculuk Destek Derneği" kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kapsamında da "Arabulucular Derneği" gibi dernekler kurulmuştur. Buradaki asıl amaç toplumu arabuluculuk kurumu hakkında daha bilinçli hale getirmektir.

KMC'de arabulucunun reddi halleri kanunda yer alırken; Türkiye Cumhuriyeti'nde arabulucunun reddi halleri hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde arabulucunun, uyuşmazlığa konu taraflardan biriyle kişisel, ailevi veya iş ilişkisi bulunması ya da tarafsızlığını sorgulayan başka bir durumun ortaya çıkması halinde uyuşmazlığa devam edemezken (08-5475/1, m.22); Türkiye Cumhuriyeti'nde "*Arabulucu olarak görevlendirilen kimse, tarafsızlığından şüphe edilmesini gerektirecek önemli hâl ve şartların varlığı hâlinde, bu hususta tarafları bilgilendirmekle yükümlüdür.*" (HUAK, m.9/2) şeklinde bir düzenleme bulunmakta, tarafların bu durumu bilinçli şekilde kabul etmesi

halinde ise arabuluculuğa devam edilmektedir. Öte yandan KMC'de arabuluculuk görevinin ve arabuluculuk itibarının ciddi bir şekilde ihlal edilmesi halinde, arabulucuya aleni kınama, yıllık üyelik aidatının on katı para cezası ve arabuluculuk lisansının geçici olarak iptal edilmesi gibi disiplin cezaları uygulanmaktadır (08-5475/1, m.53/11).

Türkiye Cumhuriyeti'nde arabuluculuk faaliyetini yapmak üzere sicile kayıt için belirli koşullara yer verilmiştir. Bunlardan biri ise 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; *"kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak, Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak..."* olup KMC de buna benzer bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

KMC'de hangi uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olduğu açıkça sayılmıştır. Şöyle ki 08-5475/1 sayılı Kanuna göre veraset davalarından kaynaklanan uyuşmazlıklarda, aile içi uyuşmazlıklarında, iş hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda; ticari uyuşmazlıklarda, tüketici, sigorta, icra ödeme emri, eğitim, iş sağlığı ve güvenliği alanındaki uyuşmazlıklar, sağlık, çevre koruma, ayrımcılık ve hakarete ilişkin hukuki uyuşmazlıklarda arabuluculuğa gidilebilir (08-5475/1, m.2). Türkiye'de ise tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde arabuluculuğa başvurabilecekleri düzenlenmiştir. *"Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır. Şu kadar ki, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli değildir"* (HUAK, m.1/2). KMC'de aile uyuşmazlıkları arabuluculuğa dahil ifadesiyle yetinilmiş, boşanma gibi durumlara atıfta bulunulmamıştır. Oysa Türk Hukukunda aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişli olmadığı açıkça düzenlenmiştir.

KMC’de kamu-özel ayrımı yapılmaksızın arabuluculuğa elverişli her alanda arabuluculuk müessesesi yürütülürken; Türkiye Cumhuriyeti’nde yalnızca özel hukuk davalarında arabuluculuk müessesesi söz konusudur. Buna ek olarak, KMC’de hakaret suçlarında da arabuluculuğa elverişli olmasına rağmen, Türk hukukunda bu durum arabuluculuğa elverişlilikten ziyade uzlaşma kapsamında düzenlenmiştir.

Her ne kadar KMC, arabuluculuk kurumunu Türkiye’den daha önce benimsemiş olsa da Türkiye’de arabuluculuk daha hızlı bir şekilde gelişmiş, daha geniş bir kapsamda dava şartı arabuluculuk uygulamalarına yer verilmiştir.

Ayrıca BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) kapsamında hazırlanan Singapur Sözleşmesi her iki ülke tarafından imzalanmıştır. Sözleşme, uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuğun teşvik edilmesini ve arabuluculuk süreci sonucunda taraflarca varılan sulh anlaşmalarının icrasının sağlanmasını amaçlamaktadır.¹¹⁷ Singapur Sözleşmesi, resmi adıyla “Uluslararası Ticari Arabuluculuk Anlaşmazlıklarının Çözümüne Dair Singapur Sözleşmesi” (*Singapore Convention on Mediation*), uluslararası arabuluculukta önemli bir dönüm noktasıdır. Arabuluculuğun daha fazla kullanılmasını sağlamak adına anlaşmalara icra edilebilirlik getirilmiştir.¹¹⁸ Arabuluculuk yoluyla uluslararası ticari uyuşmazlıkları çözen sulh anlaşmalarına icra kabiliyeti kazandırmak Singapur Sözleşmesi’nin kabul edilmesinin en büyük nedenidir.

Her iki ülke de farklı şekilde ama arabuluculuk sisteminde, AB standartlarına ve ilkelerine uyum sağlamaya yönelik adımlar atmıştır.

AB, uluslararası bir örgüt olarak üye ülkelere yön verecek şekilde özel yasalar tasarlamaktadır.¹¹⁹ AB tarafından hazırlanmış olup yayınlanan direktifler, üye ülkeler ile diğer komşu ülkeler kendi iç hukuklarına kolayca

117 Talat Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 25/ 2, Aralık, (2019), s. 979.

118 Kaya, “Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi”, s. 983.

119 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, “European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation”, s. 215.

entegre edebilmektedir.¹²⁰ AB'nin arabuluculuğa ilişkin temel amacı, tüketici hakları, sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklar, aile hukuku, yatırımlar ve sigorta gibi farklı alanlarda tarafların adalete kolay erişimlerini sağlayarak, söz konusu çözüm yöntemine alıştırmaktır.¹²¹

Sonuç

Başta her iki ülke de arabuluculuğa ilişkin AB düzenlemelerini benimsemiş olup, kendi iç hukuklarına aktarmaya çalışmıştır. Ülkeler, Avrupa Birliği'nden etkilenmesine rağmen mevzuatlarında bazı farklılıklar söz konusudur. Şöyle ki, Türkiye'de ilk yasal düzenleme 2012 yılında getirilmiş olup KMC'de arabuluculuk kurumunu yasal olarak düzenleyen ilk kanun 2006'da yürürlüğe girmiştir. KMC'de ilk olarak 2015 yılında ticari davalarda arabuluculuk şartı getirilmiştir. Türkiye'de ise 2017 yılında ilk kez iş uyuşmazlıklarında dava şartı arabuluculuk düzenlenmiştir. Buna rağmen Türkiye'de arabuluculuk kurumu daha hızlı benimsenmeye başlanmış ve farklı alanlarda da dava şartı arabuluculuğun uygulanması için çalışmalar yapılmıştır. KMC'de ise ticari uyuşmazlıklardan sonra tüketici uyuşmazlıklarına ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. KMC'de ticari uyuşmazlıklarda arabuluculuğun hızlıca benimsenmesindeki en büyük neden ise AB üye ülkeleri ile çevrili olmasından ve aralarındaki ticari ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Her iki ülkenin coğrafi olarak birbirine yakın olmasına ve AB politikalarını benimsemesine rağmen, arabuluculukta farklı usuller benimsenmiştir. Nitekim arabulucu, uyuşmazlıklarda dava şartı, arabuluculuk eğitimi, arabuluculuk sınavı gibi temel konularda bile farklılıklar gözlemlenmiştir. Her iki ülkede sahada yapılan çalışmalar sonucu elde edilen sonuçlar ise nispeten benzerdir. Şöyle ki her iki ülkenin katılımcıları, arabuluculuk konusunda halkın daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

120 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s. 215.

121 Cavdar, Dmitrieva, ve Sapurik, "European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia in View of the European Directive 2008/52/EC on Cross Border Mediation", s. 215.

Kaynakça

- “Avrupa Adaletin Etkililiği Komisyonu- CEPEJ / Kurum ve Kuruluşlar”. T.Y. Erişim 27 Mart 2023. <https://hukukbook.com/avrupa-adaletin-etkililigi-komisyonu-cepej/>.
- Arabuluculuk Temel Eğitimi İle İlgili Duyuru. T.Y. Erişim 06 Nisan 2023. <https://adb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/arabuluculuk-temel-egitimine-iliskin-duyuru26112021030402>.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2019.
- Bozkurt Gümrükçüoğlu, Yeliz/ Civan, O/ Manav Özdemir Eda/, Savaş Kutsal,E/ Evcimen, A. İş Hukukunda Uzman Arabuluculuk (Y. Bozkurt Gümrükçüoğlu, Ed.). Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2023.
- <http://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12154/2262>.
- Bozkurt Gümrükçüoğlu, Yeliz/ Yakacak, Ahter. “Arabuluculukta İletişim”, Editör: Zeynep Esra Abay Çelik, Ankara: Eğitim Yayınevi, 1. Baskı, 2023.
- Cepej. Mediation Development Toolkit: Ensuring Implementation of the Cepej Guidelines. Avrupa Konseyi. 2021. T.Y. 20.04.2024 Erişim Adresi: <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>.
- Coibion, Thomas. T.Y. “How Effective Is the EU as a Mediator? The Case of the Former Yugoslav Republic of Macedonia”.
- Cavdar, Kimo/ Dimitrieva, Jasmina/ Sapurik, Zoran. “European Standards and Principles in the Law on Mediation in the Republic of Macedonia” AICEI Proceedings. AICEI proceedings, 2015, Volume 10, Issue 1 DOI: 10.5281/zenodo.4553545
- Doneva, Nada/ Gjorgieva, Dijana. “Mediation in Criminal and Civil Cases in the Positive Law of the Republic of North Macedonia - Situation and Challenges”. Goce Delcev University, Faculty of Law. International Scientific Journal “Sui Generis”, Cilt 2, Sayı 2, Aralık 2023.
- Erkal, Atilla. “Türk Alman ve İsviçre İdare Hukukunda Arabuluculuk”. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ocak, 2022. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1053114>.
- Garvey, J. B., & Craver, C. B. (2021). Alternative Dispute Resolution: Negotiation, Mediation, Collaborative Law, and Arbitration. Carolina Academic Press.
- Gjul, Rejhan. “Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti” 2019. T.Y. Erişim 05 Nisan 2023. <https://pravda.gov.mk/>.
- Gündoğdu, Süleyman Burak. “Kira Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulanması Üzerine Bazı Düşünceler” Cilt 6, Sayı 2, 2023.
- Harmancı, Çiğdem. “İş Yargılamasında Dava Şartı Olarak Arabuluculuk” (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana-bilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü: 2020.

- Hiltrop, J. M. "Mediator Behavior and the Settlement of Collective Bargaining Disputes in Britain," *Journal of Social Issues* 41, no. 2 (1985): 19-34. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1985.tb00856.x.tb00856.x>
- Има Решение! – Медијацијата Е Алтернативна Алатка Во Којашто Страни Се Победници Во Спорот. Т.У. Еришим 29 Март 2023. <http://mediator.wppreviews.com/>.
- Kaprolli İsmaili, Fjolla. "Mediation in North Macedonia and the Legal Nature of the Mediation Agreement", Faculty of Law, South East European University. UDK: 347.965.42(497.7)
- Karataş, Zeki "Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi" Cilt, 1 Sayı, 1, 2017.
- Kaya, Talat "Singapur Sözleşmesi ve Uluslararası Ticari Arabuluculuk Sonucunda Ortaya Çıkan Sulh Anlaşmalarının Tanınması ve İcrası Meselesi" Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Aralık, 2019.
- Kılınç, Ahmet. "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun Osmanlı Arabuluculuğu, (Muslihun) II", *Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri Cilt 2, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.*
- Küçükali, Canan. "Türk Hukukunda Arabuluculuğun Gelişimi" *Jurix, Cilt 16, Sayı 178, Haziran 2021.*
- Majhoshev, Andon/ Živkova Sanja/ Misheva, Angela/ Majhosev Darko, "Legal and Institutional Framework of Mediation in Republic of Macedonia" (JPMNT) *Journal of Process Management – New Technologies, International Vol. 2, No.4, 2014.*
- "Mediation as an Efficient Way of Out of Court Dispute Settlement T.Y. Erişim 01 Nisan 2024. <https://www.mchamber.mk/Default.aspx?mId=37&lng=2>.
- Медијација- Алтернативна Алатка За Решавање На Деловни Спорови, Antoris. 2023. Т.У. Еришим 14 Нisan 2024. <https://antoris.mk/a/v/medijacija-alternativna-alatka-za-resavane-na-delovni-sporovi>.
- Özbek, Mustafa. "Avrupa'da Arabuluculuğun İlkeleri ve Uygulanması" Haziran, 2008. T.Y. Erişim 03 Nisan 2024. <http://www.arabulucu.com/dunyada-arabuluculuk/avrupa-da-arabuluculugun-ilkeleri-ve-uygulanmasi>
- Özbek, Mustafa. "Avrupa Konseyi Arabuluculuk Yönergesi Önerisi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007.
- Pekcanitez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammed. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı. 12.Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024.*
- Polat, Melike. *Milletlerarası Usul Hukukunda Arabuluculuk. Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2009.*
- Sarıdağ, Orhan Gazi. "Bireysel İş Hukukunda Arabuluculuktan Kaynaklanan Bazı Sorunlar", <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1182544>, Cilt 24 Sayı 2, 2022

- Sarıhan, Banu Bilge. "Tüketici Hukuku Uyuşmazlıklarında Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması", Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2021.
- Shabani, Faton. "Mediation Current State of Use in the Republic of North Macedonia" *Vadyba Journal of Management* 2021, No 1 (37) ISSN 1648-7974
- Sotiroski, Ljupco. "Задолжителен Обид На Медијација Во Република Македонија", УДК: 347.919.1 (497.7).
- Sprioska, Elizabeta. "The Mechanism For Ensuring The Quality of Mediation in the Public of North Macedonia - Normative Framework" *International Slavic University "G. R. Derzhavin" Sveti Nikole-Bitola*, 347.965.42:340.13(497.7)
- Stefanovska, Vesna. "Resolution of Civil Disputes through Mediation in the Practice of the Republic of Macedonia". *International Journal of Humanities and Social Science* 5 (8), 2015.
- Stoilkovska, Aleksandra/ Palevski, Valentina Mucunski/ Ilieva, Jana. "Awareness about Mediation as an Alternative Form of Dispute Resolution: Practices in the Republic of Macedonia" *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education* Vol. 3, No.1, 2015. Original Article UDK 347.965.42(497.7).
- Yeşilirmak, Ali/ Kısmet Kekeç, Elif/ Bulur, Alper (Ed.). *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, 3. Baskı, Arabuluculuk Daire Başkanlığı. 2021.
<https://adb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/40320221402571.pdf>.
- Yıldırım, Ferhat. "Türk Hukuk Sisteminde Alternatif Bir Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk" Cilt, 2 Sayı, 3, 2016.
- "Türk Hukukunda Arabuluculuk Uygulamaları Mediation Practices in Turkish Law". T.Y. Erişim 01 Nisan 2023.
https://www.researchgate.net/publication/354365806_Turk_Hukukunda_Arabuluculuk_Uygu_lamaları_Mediation_Practices_in_Turkish_Law.
- "The Path of Mediation in The Republic of North Macedonia". Skopje, 2022.